

SCALA PARADISI

АКАДЕМИКУ ДИМИТРИЈУ БОГДАНОВИЋУ
У СПОМЕН

СЛОВЕНСКИ И СРПСКИ СРЕДЊИ ВЕК
Књига 1

ACADEMIA SCIENTIARUM ET ARTIUM SERBICA

SECTIO GLOTTOLOGICA ET LITTERARIA

COLLEGIUM PALAEOSLAVICUM
SLAVICA ET SERBICA MEDIAEVALIA

Volumen I

SCALA PARADISI
SCRIPTA IN MEMORIAM
DEMETRII BOGDANOVIĆ VIRI ACADEMICI
1986–2016

Acceptum in Sectionis glottologicae et litterariae conventu vi, die xxvi mensis
Iunii, anno mmxviii, auctoribus Jasmina Grković-Major, Academiae socia
ordinaria et Anatolij Arkadjevič Turilov, Academiae socio extraneo

Redactores

Anatolij Arkadjevič Turilov, Academiae socius extraneus, Tatjana Subotin-Golubović,
univ. profestrix, Irena Špadijer, univ. profestrix, Nataša Dragin, univ. profestrix,
mag. Dušica Grbić et Katarina Mano-Zisi

BELGRADI
MMXVIII

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

СТАРΟΣЛОВЕНСКИ ОДБОР
СЛОВЕНСКИ И СРПСКИ СРЕДЊИ ВЕК

Књига 1

SCALA PARADISI

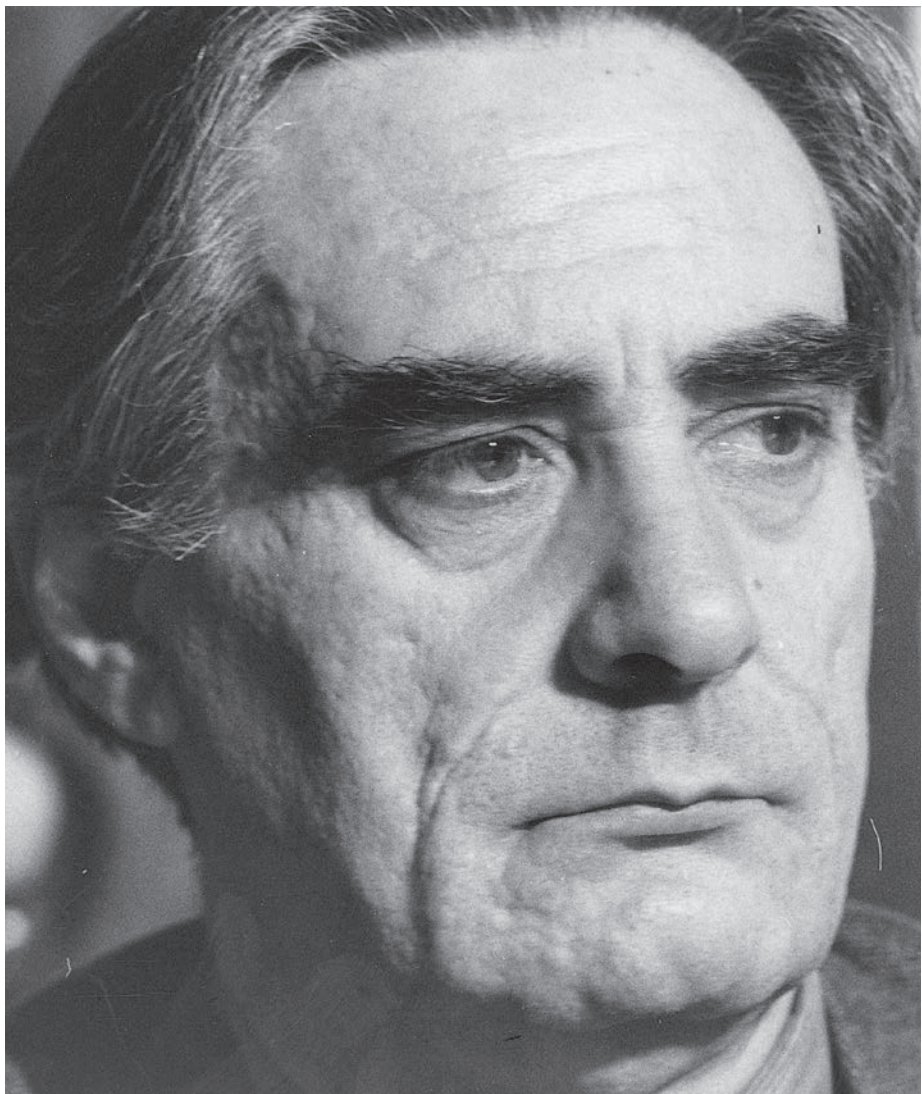
АКАДЕМИКУ ДИМИТРИЈУ БОГДАНОВИЋУ
У СПОМЕН
1986–2016

Примљено на VI скупу Одељења језика и књижевности, од 26. јуна
2018. године, на основу реферата академика Јасмине Грковић-Мејџор
и иностраног члана Анатолија Аркадјевича Турилова

Уредници

Анатолиј Аркадјевич Турилов, инострани члан САНУ, проф. др Татјана
Суботин-Голубовић, проф. др Ирена Шпадијер, проф. др Наташа Драгин,
мр Душица Грбић и Катарина Мано-Зиси

БЕОГРАД
2018

Luigi Forgasoli

Димитрије Богдановић (из породичне архиве)

УВОДНА РЕЧ

Академик Димитрије Богдановић (1930–1986), по образовању теолог и правник, оставио је својим делом блистави траг у српској медијевистици. Био је свестрани проучавалац српске средњовековне духовне културе и књижевности, као и српског рукописног наслеђа у целини, сагледавајући их из различитих углова и тиме утирући пут у многим областима истраживања. Као начелник Археографског одељења Народне библиотеке Србије и професор на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду несегично је преносио знање млађим генерацијама, образујући многе нараштаје научних посленика.

У научном раду значајну пажњу посветио је византијским темељима српске средњовековне културе и рецепцији византијске књижевности. Једна од омиљених тема била му је Лествица светог Јована Лествичника. Објавио је њен превод, као и монографију *Јован Лествичник у византијској и старој српској књижевности*, засновану на докторској дисертацији. У жељи да корене српске духовности приближи савременицима писао је у више наврата о исихазму, посебно о неоплатонизму у исихастичкој књижевности код Срба, о социјалној теологији Јована Златоустог, о Светим оцима и учитељима цркве, рецепцији византијског богословља у Србији XIV и XV века, о књижевности као чиниоцу интеграције византијско-словенског Балкана, о византијском књижевном канону у српским службама средњег века. Редиговао је превод *Поетике рановизантијске књижевности* Сергеја С. Аверинцева, обогативши књигу врсним предговором *На њушевима њеориској проучавања рановизантијске књижевности*. У низу прилога посвећених појединим питањима средњовековне књижевности у Срба издвајамо студију *Развој жанрова у српској књижевности XIII века*, као и више од стотину одредница у *Речнику књижевних њермина*. Средњовековној култури приступао је као целини, заснованој на јединственом погледу на свет, те је писао и о односу књижевности и ликовне уметности. „Закон лепоте као свеопшта норма људског постојања захтевао је да буде исказан и у стварању писаном речју“, изрекао је једном приликом. Своја књижевнотеоријска и историјскокњижевна проучавања крунисао је поглављима у вишетојној *Историји српског народа* и књигом *Стара српска књижевност*.

Хвале је вредна и његова посвећеност приређивању, критичком издавању и превођењу старих споменика. Учествовао је у припреми прва два тома издања *Законика цара Стефана Душана*, у којима је објављено шест преписа овога текста, објавио *Софијску службу светом Сави, Карејски њишик светиога Саве, Србљак. Службе, канони, аканџисџи, I–IV* (у сарадњи са Ђорђем Трифуновићем), Теодосијево *Жиџије Пеџра Коришког, Жиџије Ђорђа Краџовца, Еџисџолије кир-Силуанове, те Маџиџин аџосџол*. Саставио је и данас у издавању споменика незаобилазни текст *Правила за криџичка издања сџарих срџских џисаџа*. Био је и један од покретача едиџије *Сџара срџска књижевносџи*, чији је циљ био да дела средњег века кроз преводе приближи савременом читаоцу. Са својим учитељем Владимиром А. Мошином приредио је критичко издање Вуковог превода *Новог завџеџа* у оквиру *Сабраних дела Вука Караџића*.

Пажњу је посвећивао и проблемима текстологије и лексикографије. У овој области драгоцени су његови радови *Тексџолошко изучавање џравних сџоменика средњовековне Срџије, Недиблиџска џрађа у речнику сџарословенског језика срџске редакџије* и *О неким џиџиџањима лексикоџрафске обраде јужнословенских ћирилских сџоменика срџске редакџије*.

Проучавао је српско писано наслеђе у многим рукописним збиркама (Хиландар, Савина, Библиотека Епархије арадске, Дечани, Пећка патријаршија, Николац, Цетињски манастир и др.). Продубио је приступ који је усвојио од Владимира А. Мошина на пољу археографије и палеографије, а своја начела изложио је у програмском раду *Меџод оџиса рукоџиса у Археоџрафском одељењу Народне дџблиоџеке СР Срџије у Беоџраду*. Поред више прилога у којима је изнео резултате својих истраживања (*Сџара срџска рукоџисна књиџа и џроблем реконсџрукџије њених фондова, Ђирилска џалеоџрафија и кодиколоџија у Јуџославији, Персџекџиџе књижевноистџоријских истџраживања у збиркама словенских рукоџиса Свеџе Горе, Археоџрафски џројекџи у Срџији* итд.), објавио је и две монографске синтезе: *Канџалог ћирилских рукоџиса манасџиџира Хиландара, I–II*, и *Инвенџар ћирилских рукоџиса у Јуџославији (XI–XVII века)*.

„Био је то човек сасвим изузетних особина“, написала је академик Ирена Грицкат, један од његових блиских сарадника. Красили су га, како каже, велика интелектуална и духовна острашћеност, многострана и необична знања, моћ усредсређивања, организаторска умешност, тактични приступ саговорницима, дар лепе речи, мирна углаћеност, те јасноћа и брзина мишљења. „Он је, по некој особеној интуиџији, по дубоко проџуховљеној поистовећености са предметом свога рада, био непоновљив.“

Академик Димитрије Богдановић је, поред бројних дужности које је имао у Српској академији наука и уметности, био оснивач и први председник Старословенског одбора, утемељеног 1982. године. У знак захвалности за наслеђе које нам је оставио и поштовања према његовом неуморном раду, едицију Старословенског одбора САНУ *Словенски и српски средњи век (Slavica et Serbica mediaevalia)* започињемо њему посвећеном споменицом.

Академик Јасмина Грковић-Мејдор

ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И РУКОПИСНО НАСЛЕЂЕ

AN UNEXPLORED MANUSCRIPT WITH APOCRYPHA IN THE COLLECTION OF BALTAZAR BOGIŠIĆ

ANISSAVA MILTENOVA

Abstract. – One of the most valuable contributions of Prof. Dimitrije Bogdanović is his work *Inventory of Cyrillic Manuscripts in Yugoslavia (11th–17th centuries)* (1982) and his description of the regional collections of Slavic manuscripts in the Balkans. This article amends the body of information presented in the Inventory regarding the Slavic manuscripts in the Archive of Baltazar Bogišić in Cavtat (Croatia). New evidence about Miscellany № 2a (20/15), dated to 16th–17th century, is introduced and it namely includes a description of the collection, the history of the texts and their composition, a comparison with other manuscripts, etc. Special attention is paid to the copy of the Story of the Origins of the Paulicians – an original Bulgarian work, and the Dispute between Our Lord Jesus Christ and the Antichrist (CANT 84; BHG 812f-g). The Archive of Baltazar Bogišić is an important segment of the Balkan cultural heritage and it is necessary to continue the study of the entire collection.

Keywords: Baltazar Bogišić, Slavic manuscripts, apocrypha, text tradition, Serbian orthography, Balkan cultural heritage

Baltazar Bogišić (1834–1908) was a scholar specializing in law, ethnography, and art, as well as a collector of manuscripts and folklore, and generally an erudite. He was born in Cavtat near Dubrovnik. After having graduated from the University of Vienna, he acquired PhD degrees in philosophy (1862) and law (1866) at the same university. He was later elected *Doctor honoris causa* at the newly established Russian University in Odessa. He was a legal adviser of the Interim Russian Government after the Russo-Turkish war of Liberation in Bulgaria, the Minister of Justice of Montenegro, a full member of the Serbian Royal Academy (today's Serbian Academy of Sciences and Arts) and a honorary member of the Bulgarian Literary Society (today's Bulgarian Academy of Sciences). As a member of the United Serbian Youth, he maintained contacts with Lyuben Karavelov and collaborated closely with Konstantin Jireček and other European scholars.¹ His work as a scholar was shaped by his interest

* Anissava Miltenova, Institute for Literature, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia
anmilten@bas.bg

¹ Pupovci 2004; Spomenica 1938/1940, 35 ff. (Bogišić's autobiography).

in ethnology and ethnography, medieval manuscripts and old printed books.² Bogišić was an ardent collector of the so-called *bugarshtitse* – epic folk songs of the southern Slavs in Serbo-Croatian, sung mainly in Herzegovina and partly in Montenegro, as well as along the Dalmatian coast, and published the collection *Narodne pjesme iz starijih, najviše primorskih zapisa* (1878). He was interested in medieval legal literature, he studied The Code of Emperor Dušan and published *Uputstva za sabiranje pravnih običaja srpskog naroda* (1900).

The Archive in Cavtat contains a rich collection of proverbs and sayings (ten boxes), numismatics, medals, pictures and correspondence, etc. There are 153 manuscripts in total, in Latin, Italian, Greek and Slavic languages (Serbian, Bulgarian and Russian – 23 manuscripts). The oldest manuscript dates from the 14th century and the latest from the end of the 18th century. As it has already been pointed out, the Slavic manuscripts from the collection have not been subject to analytical description. The collection also contains more than 500 old printed books, some of which include additional manuscript folia. The archives were donated by Bogišić's wife and they are now part of a well-organized museum and library.³

Baltazar Bogišić collected manuscripts from provincial centers in Montenegro, Bosnia and Herzegovina, Serbia, and Dalmatia.⁴ He was also interested in old printed books and the oldest South Slavic editions. Of special interest for the present study are the manuscripts from the collection, the main part of which are apocrypha.

Manuscript Bogišić № 2a (20/15) is dated to the 16th–17th century;⁵ it contains 187 paper folia, 105 × 145 mm; the motif of the watermark is unclear, but on fol. 50, the letters MB (countermark) are visible. The binding is old, possibly from the same period. The manuscript was restored in a later period: there are many folia overlaid with paper and there are also interpolations in the text written later by another scribe. The handwriting is irregular semi-uncial in the miscellany and larger semi-uncial in the prayer book (different hands). This is a composite manuscript, the main parts of which are a miscellany (1r–46v) and a prayer book (services for selected feasts and prayers) (47r–187v). It is apparent that the prayer book is a different manuscript added in a later period (17th c.). The opening pages of the miscellany are missing. The orthography is Serbian Church Slavic, without *yuses*, with an irregular usage of *yers*, where the

² Bogišić 2004. List of the works in: <http://memim.com/valtazar-bogisic.html>

³ The author of this paper is grateful to the Head of the Archive, Ms. Stane Đivanović, for her cooperation and cooperation.

⁴ Mošin 1954, 20–26.

⁵ Богдановић 1982, 38 (№ 356).

front *yer* is used regularly, whereas the back *yer* appears in the texts relying on an archaic protograph.

CONTENTS

Fols. 1r–5v: ... и вє(д) ч(с)таа . іако гѣ не послушають и(х) . на (!) ѡдали м(с)ть свою ѡ грѣшникє .

Revelation of the Holy Virgin about the Seven Deadly Sins (short version). No closing section. Folia appear to be missing.

Fols. 3r–6r: Чю(д) стго николї како нзбави члѣа ѡ дна морѣ Inc.: (3v) Члѣкѣ некии живишиє . въ константиноу гра(д)оу . рѣкоми цриградѣ . Miracles of St. Nicholas of Myra. Miracle about Demetrios.

Fols. 6v–13v: Слѣо ѡ кр(с)тѣ ч(с)тнѣмъ и ѡ дрѣвоу разбонныю кр(с)тоу ... нїю ѡкоу(д) како іави се блсви ѡ(ч) . Inc.: Ядалъ живеше при кедемѣ . прѣд двѣ(р)ми ранскими . ег(д)а прибл(ж) се кмоу днѣ съмрѣтнынъ възболѣ велико . снѣ же его ситѣ . въпроси мтерь свою еввоу . и р(ч)е побєж(д)ь ми мти моа . почто сице болитѣ ѡць мон . много дивлоу се томоу . вєє(д) бо виж(д)оу єго болѣща . // (7r) ти бо вса єгова знаєши . чєо ради сице болитѣ .

Fols. 8v–9v: ино дрѣво животное . на нємъ (ж) распет(с)ѣ разбонникѣ прав(д)ни . Inc.: Ѡ того же дрѣва възетъ аггль гнѣ въ ран . и положи въ рѣкоу гакмоу тигрь .

Fols. 9v–13v: Сказанїє ѡ трѣтнємъ дрѣвѣ . на нєм(ж)є распет(с)ѣ разбонникѣ невѣрнїи . Inc.: Ега бєше врѣмє потопоу . тог(д)а нзнє(с) вода потонаа нз раа дрѣва того животворєщаго . Series of stories about the Holy Tree, attributed to Gregory the Theologian (the first version).

Fols. 14r–15r: Without the title and the beginning, fragment: ... трахила гнѣ . колнко є(с) глѣ гнїи и(х) ег(д)а начноу(т) се . лю(д)їє крїченїи . ѡкрѣнїа гнѣ єлнко є(с) аггль на нѣсєхъ ког(д)а боудѣтъ . ѣ пришествїє . Невернынъ єзници ѡкоу(д)а зачєшє(с)ѣ . ѡ нзманлѣ є(с) копилъ авра(а)мовь съ матерню слєгє . въ синан . агара бо р(ч)є да поємлетѣ сємє моє много жени да плодет се и да побєдѣтъ сємє авраамлє . како вѣнѣютъ плачѣ канновъ ег(д)а плачєтъ каннѣ . тог(д)а въздвнжоут (с)є // (14v) лоутїє боурѣ и силнїи ветрїи . на свѣ(т)а . Кон грѣхъ є(с) (т)нѣ (!) в(с)єхъ грѣхъ . родитєль непочитаєн боє бни (!) не бити кмоу . Кога заповѣдъ праща члѣко(м) грѣхи не ѡсоуж(д)анти да не ѡсоуж(д)єни боудѣ(т) . На чємъ звєздн стонтѣ и како заходє(т) . нѣо вѣ(р)титѣ того ра(д)а заходь(т) . Бєлнко є(с) слнцє . повєлнко ѡ зємлє . Мїсїѣ є(с) половина зємлн . зєвз(д)а є(с) ѧ . дни поутти . Защо горн бѣ сътвори горамн бѣ зємлю а тврѣдн да стоетъ въ мєрѣ да не колѣбаю(т)//(15r)т сѣ на вода(х) . ѡкоу(д)а бєхоу срѣбрьнннцн кынхъ възетѣ юуда ег(д)а прѣд(с) гѧ . лю(д)їє єжє вєровахоу дрѣвоу . ѡждающе распєтїа хѣа . ти приковашє гривнї къ дрѣвоу . Questions and answers: *Razumnik*.

Fols. 15r–21v: Чю(д) стго нїколи за снѧ агрнфова како нзбави нз роуки срациннски . блѣвн ѡчє . Inc.: Ягрнфѣ некто живеше въ странѣ анти(ѡ)хїнцен . блнзъ срациннѣ . Miracles of St. Nicholas of Myra. Miracle about Agrippa's son.

Fols. 22r–25r: Without the title and the beginning. ...н съверн данькъ по лю(д)хъ . да поставиць въ скровища своа . и послѣ ѿ томъ живель пониже (!) аще оузнають лю(д)н . ѿ слепоти моиен . поражень боу(д)н и боудѣтъ ннѣ црѣ . Series of stories about the Holy Tree by priest Jeremiah; Story about Prov's Brotherhood with Jesus Christ.

Fols. 25r–27v: Сло(в) како заче(с)шѣ павликанѣ . Inc.: Сътвори се дѣволъ (25v) тако єдиннѣ гра(м)тинкѣ . лѣпотоу велко имаше ї м(д)рѣть . Story of the Origins of the Paulicians. Dislocation of folia.

Fols. 27v–34r: Слѣво стго василѣа како ѿ дѣвола ѿте члѣка . имене(м) прмакѣа (!) . Inc.: Бѣше мюу(жѣ) въ себѣти . именець сикантѣ именеаше(ж) дѣщерѣ єдинноу . Story about how St. Basil liberated a man from the devil (miracle about Eladius and Corasia). Fol. 34v is empty.

Fols. 35r–38v: Without the title and the beginning: ...ѿ горѣ тебѣ дѣволе и аггломь твои(мь) . и светилнико(м) твои(м) пришлѣ є(с) на землоу иже те по(г)убитѣ . Dispute between Our Lord Jesus Christ and the Antichrist.

Fols. 39r–42r: ... и да(с) мнѣ и то раз(д)илин(х) (!) нищи(м) и твори(х) ѣр . домоу . и паки стахѣ на млтви да виждоу что ємоу помогохѣ . Miracles of St. John the Merciful. Miracle about the gold of Zacharias.

Fols. 42r–42v: Сл(в)о їоанна зла(т)стаго на оусекновенїе главы їоанна прѣ(д)т(т)е и ѿ иродїе и ѿ жена(х) добри(х) и зли(х) ѿте . Inc.: Паки іродїа беситсѣ . паки мѣтѣтѣ (!) паки плѣсаєтъ .

Homily on the Beheading of St. John the Baptist by John Chrysostom. Folia appear to be missing.

Fols. 43r: Without the title and the beginning: ...гиω(ρ)гїе и что би ємѣ даль ѿць твои кто би тѣбѣ їзбавилѣ ѿ змаа (!) сьго . Miracles of St. George. Miracle about the victory over the dragon.

Fols. 43v: The title is illegible. Inc.: Гредїн же сонь и срете дѣвола . и видѣвъ єго стїи позна и . Miracles of St. George. Miracle about the devil.

Fols. 44v–46v: The title is illegible. Inc.: Слышите ѿцн . и братїе . єже сътвори бѣ по съмрті гїω(ρ)гїе . Miracles of St. George. Miracle about the oxen of Theoktistos. The closing section is missing.

Fols. 47r–64r: Service to John the Baptist and the Akathist hymn in honor of St. John the Baptist.

Fols. 65r–82v: Christmas Service.

Fols. 83r–97v: Service to the Entombment of Christ.

Fols. 98r–113v: Service to St. Nicholas of Myra.

Fols. 114r–118v: Prayers.

Fols. 119r–128v: Canon in praise of the Holy Virgin.

Fols. 128v–129v: The beginning of the Vespers.

Fols. 130r–146v: Service to the archangels Michael and Gabriel.

Fols. 146v–169r: Service to the Apostles Peter and Paul.

Fols. 169r–187v: Service to the Holy Cross.

The composition of the miscellany is similar to Ms № 241 from the Khludov Collection, Russian State Archive in Moscow, 15th c.⁶ and Ms № I 26054 from the University Library in Vienna, 1566.⁷ The distant protograph of Ms № 2a must have contained translations of apocrypha from the 10th–11th c., as evidenced by the series of stories about the Holy Tree, attributed to Gregory the Theologian (the first version),⁸ the rare version of Razumnik⁹ and the Story about Prov's Brotherhood with Jesus Christ, by the priest Jeremiah.¹⁰

One of the rare texts in the miscellany is the Story of the Origins of the Paulicians.¹¹ The story was first analyzed by Y. Ivanov,¹² who published the text according to the Adjar copy. He highlighted that it was an original work and identified the region of Plovdiv, and more specifically, the monastery of the Holy Virgin at Bachkovo as the place of its origin. According to Ivanov, this is evidenced by both the toponyms preserved in the text and by the general overtone of the story, written as a polemic denunciation of the Paulician heresy. Regardless of the legendary form of the narrative, he underscored the valuable historical facts “about the origin and the name of the Paulicians, the distribution of the heresy and its persecution.”¹³ As remarked in our previous publication, Y. Yavorsky¹⁴ did not accept the actual historical evidence about the distribution of the Paulician heresy on the Bulgarian territory. In his opinion, the text had the character of a religious anti-heretical pamphlet. The author did not discuss the localization of the story or the time of its emergence, but based on the linguistic peculiarities of the copy in the Prague manuscript, he

⁶ Cf. Repertorium (<http://repertorium.obdurodon.org/readFile.php?filename=AM241HLU.xml>); Яцимирский 1913, 93–97.

⁷ Cf. Repertorium (<http://repertorium.obdurodon.org/readFile.php?filename=AS26054W.xml>); Birkfellner 1975, 210–214.

⁸ Милтенова 1982, 35–55.

⁹ Милтенова 2004, 239–247.

¹⁰ История 2009, 285–287.

¹¹ Милтенова 1997, 287–294; Милтенова 2015, 233–240.

¹² Иванов 1922, 20–31.

¹³ Ibid., 21.

¹⁴ Яворский 1928, 503–507.

assumed that it was based on a Middle Bulgarian protograph. The undoubtedly interesting publication of R. Bartikyan,¹⁵ who discussed the work in 1957 based on the already published copies in the context of his research on the history of the Bachkovo monastery, is also noteworthy. His conclusions were based on the other scholars' assumption¹⁶ that the monastery of the Holy Virgin Petritzonitissa had been founded by Gregory Pakourianos not only as a deed in 'honor of God' but also as an ideological center of the struggle against Paulician Armenians in the Plovdiv region in the 11th century. Ivanov's tentative hypothesis regarding the analogy between the names Subotin and Shutil (the two disciples of the Devil who spread the Paulician heresy throughout the Bulgarian territory) and the names of the Armenian Paulicians was interpreted as a possible fact by R. Bartikyan. According to him, Subotin's given name was a Slavic transformation of the name Sembat (Smbat) – an Armenian 11th-century heretic, whereas Shutil (Shetji) was a heretic mentioned in the Armenian version of John Damascene's Concerning Heresy.

EVIDENCE

1. Miscellany from the first half of the 16th c., first half (ca. 1515–1520), 82 from the Nikoljac monastery, near Bijelo Polje, Montenegro, fragment, fols. 3r–3v (the opening section is missing).¹⁷
2. Miscellany from 1566, I 26054 from the Vienna University Library, fols. 34r–36r: Слово како затехъ се паванѣани. Инс.: Сътвори се, дѣлѣлъ тако единъ. грама(т)къ мѣдръ и кро(т)къ тихо приндѣ къ стѣолу Васїлію т(а)юще.¹⁸
3. Miscellany from the 16th c. (Tuman), III.a.10 collection of the Croatian Academy of Sciences and Arts, Zagreb, fols. 83r–86v: Слово Іоанна златауостаго како заѣаху(т) се паванкане. ѿче бл(с)вн. Инс.: Сътвори се дѣволъ тако единъ грама(т)ннкъ, лепотоу великоу нмоуци и моудростъ.¹⁹
4. Miscellany from the 16th c., 794 from the collection of the Trinity Lavra (304), Russian State Library, Moscow, fols. 344v–347v: Слово нже во стѣ(х) ѿца нше(г) нюанна златауостаго како заѣахъ са паванкѣане. Инс.: Сотвори (с) дѣволъ тако е(дн)нъ грамотни(к). великъ лепотоу нлѣта моудръ и кротокъ.²⁰

¹⁵ Бартикян 1957, 72–93.

¹⁶ Марр 1906, 1–68; Мурадян 1968, 296–305; Николаев 1951, 99–189.

¹⁷ Мошин 1961, 704; Станковић 1994, 196. Analytical description: <http://repertorium.obdurodon.org/readFile.php?filename=AM82NIK.xml>

¹⁸ Birkfellner 1975, 210–214.

¹⁹ Ружичић 1900, 146–147; Цонев 1913, 39; Мошин 1955, 75–79. The text is published.

²⁰ Илариј, Арсениј 1879, 231–236, № 794 (1899).

5. Miscellany from the 16th–17th c., 2a, from the collection of Baltazar Bogišić in Savtat, fols. 25r–27v: Сло(в) како заче(с)шѣ павликанѣ. Инс.: Сѣтворн се дѣавол(ь) како єдинь гра(м)тникъ. лѣпоту велїю їмаше ї м(л)рть.
6. Miscellany from the late 17th c., the first decade of the 18th c., 326 (509) (Adjar), CMNL, Sofia, fols. 129v–131v: Слово Іованна златоуустаго како зачеху се павликѣне ω(т)е бл҃вн за мл҃твь. Инс.: Сѣтворн се дѣаволь како єдн(н) граматтникъ лѣпоту нмюушїа велнкоу н мюудро(т) кротко н тихо гл҃ущн.²¹
7. Miscellany from the 17th–18th c., IX. C. 18, from the collection of the National museum in Prague, from the Carpathian region, Russian language, fols. 70r–70v: (without the title).²²

THE FILIATION OF THE COPIES

- The first group: № 326 from Adjar is identical with it № 794 from the Trinity Lavra; also, № 82 from the Nikoljac monastery;
- The second group: № I 26054 from the University library in Vienna and № 2a from Bogišić's collection;
- № III.a.10 from the collection of the Croatian Academy of Sciences and Arts cannot be classified in any of the two groups, as the text is a corrupt version of the text in the two groups of manuscripts.

Nowadays, it is unanimously accepted that the legend originated among the literate population or the petty clergy in or around the Bachkovo monastery. The rights enjoyed by the monastery, which was fully independent and paid taxes neither to the state nor to the church, and its achievements in education and literature, cannot be explained as the personal contribution of Gregory Pakourianos, but rather as a result of its role in the struggle against the Paulicians living near the estates of the monastery and in Thrace. Gregory Pakourianos was killed in the battle near Belyatovo in 1086 by Paulicians and Patzinaks, which also contributed to establishing the role of the monastery as the center of the struggle against the Paulician heresy. The reference to the Petrich fortification as being located in the lands that belonged to the Bachkovo monastery and the information contained in all complete copies that it was precisely at this place that the Blessed Virgin Mary appeared before John Chrysostom in *στέμω* (i.e. she wore a crown), due to which the monastery was dedicated to her, do not allow for a different interpretation, nor do they allow to seek the work's origins at a different

²¹ Цонев 1910, 315–320; Христова et al. 1982, 222 (№ 612). Electronic description: <http://repertorium.obdurodon.org/readFile.php?filename=AM326NBKM.xml> The copy is published by Y. Ivanov.

²² Vašica, Vajs 1957, 72–93.

place. The hypothesis of Y. Ivanov that the story could have originated after the founding of the monastery (1083), or at earliest in the 12th century,²³ may partially be confirmed by the content of the miscellanies, where the translations of the other texts included (in the first group of manuscripts) indicate the same age.²⁴ An early origin of the Story of the Origins of the Paulicians is also indicated by the fact that it appeared in various language traditions in the Balkans and beyond – besides Bulgarian, Serbian, Croatian and Russian, there is also a Carpathian Russian version.

The Dispute between Our Lord Jesus Christ and the Antichrist (CANT 84; BHG 812f-g) is one of the apocrypha the history of which in Byzantine literature has not been studied and there is no critical edition of the Greek copies. In his book on apocryphal literature, Aurelio de Santos Otero listed fourteen Croatian (Glagolitic), Bulgarian, Serbian, Ukrainian and Russian copies of the text.²⁵ As it will be shown below, several more copies can be added to the list; accordingly, the Slavic tradition includes some twenty copies of the work. Two Greek copies from the 12th and the 13th centuries, published by A. Vassiliev more than a hundred years ago, give some, though not comprehensive, idea about the tradition of the text.²⁶ They differ in volume and some details. Consequently, it can be concluded that the Greek text was distributed in several versions. The chronology of the Greek text cannot be precisely determined. The source used was the apocryphal Apocalypse of John the Theologian, which originated in the 5th–6th century.²⁷ As A. Vassiliev has noted, the text could possibly have been the product of Paulician or Manichean circles in the 7th–8th century.²⁸ Nevertheless, the question about the origin and the distribution of the Greek original remains open.

The Slavic translation of the work attracted the attention of scholars. Already during the 1860s, 17th–18th century Russian copies were published by A. N. Pypin²⁹ and N. S. Tikhonravov,³⁰ while a little later S. Novaković published a Serbian copy from a 16th-century manuscript kept at the National

²³ Иванов 1982, 119.

²⁴ Милтенова 1986б, 517–526; Miltenova 2007, 9–20.

²⁵ Santos Otero 1981, 156–160.

²⁶ Vassiliev 1893, V–VII, 4–10. The first copy (α), dating from the 12th century, is from the manuscript of Veneto Sancti Marci 42, class. II, fol. 255–257; the second copy (β), dating from the 13th century, is from the manuscript of Vindobonensi hist. 67, fol. 18–19.

²⁷ Милтенов 2004, 89–90.

²⁸ Vassiliev 1893, VI.

²⁹ Пыпин 1862, 86–88.

³⁰ Тихонравов 1863, 282–288.

Library in Belgrade for the first time.³¹ A late Serbian copy from the collection of the National Museum in Prague was published by J. Polivka,³² and two 16th–17th-century copies of Ukrainian origin were published by I. Franko.³³ The known copies of the Dispute include the text from the 14th-century parchment miscellany № 137 from the Vienna “Court Library”, first published by K. Radchenko³⁴, and later by Y. Ivanov.³⁵ At that time, this text, Bulgarian in origin and with an archaic orthography, was considered by scholars to be the closest to the initial translation. There is a separate group including several Glagolitic 15th–16th-century copies of Croatian origin, the oldest of which are the texts published by V. Štefanić³⁶ and R. Strohal.³⁷ Their relation to the other copies has not been clarified sufficiently. Y. Ivanov included the Dispute among the works used by the Bogomils, analyzing those texts which do not comply with their views.³⁸ E. Turdeanu also discussed the work, but he tended to assume that it was among the texts additionally redacted in a Slavic environment.³⁹

The oldest copy of the Slavic translation of the Dispute known today is found on fols. 72r–78r in a parchment manuscript from the St. Catherine monastery on Mount Sinai, № 34 (12th–13th c.).⁴⁰ So far, this text has not been published and discussed in research literature.⁴¹ A comparison between the two oldest copies – from Sinai and Vienna, as well as a comparison with the newly discovered copy in Bogišić 2a, fols. 35r–38v – shows that there were probably two different translations originating from different Greek versions. A preliminary analysis of the South Slavic texts of the Dispute known to the author of the present study shows that they can be systematized in the following way:

³¹ Novaković 1884, 86–89.

³² Polivka 1890, 200–203.

³³ Франко 1898, 196–203.

³⁴ Радченко 1907, 196–198.

³⁵ Иванов 1925, 249–253.

³⁶ Štefanić 1969, 50–51.

³⁷ Strohal 1917, 54–56.

³⁸ Иванов 1925, 253–257.

³⁹ Turdeanu 1950, 194–199.

⁴⁰ Загребин 1979, 61–80. V. M. Zagrebin established that the parchment folios with signatures Q. п. 1. 63 and Q. п. 1. 64 completely corresponded to Miscellany № 34 in terms of handwriting and content, and that folios from 101r to 119v definitely belonged to the assembled manuscript under the signature Греч. 70 in Sin. 34. A. A. Turilov associated another excerpt with № 34 – № 18/N from the collection of the newly discovered manuscripts in the St. Catherine monastery (Сводный каталог 2002: приложение 1, № 166, 567). New analysis: Милтенов 2012, 98–115.

⁴¹ The text and the analysis of the filiation of the copies: Милтенова 2016, 145–165.

- a) Sinai copy (MS 34, 12th–13th c., Bulgarian origin);
- b) Vienna (MS 137, 14th c., Bulgarian origin);
- c) Panagyurishte (MS 433, National Library, Sofia, 16th c., Bulgarian origin);⁴² Vienna (MS 149 National Library, Vienna, 16th c., Bulgarian origin); written out by Daniel from Etropole (MS 100, Museum of the Serbian Orthodox Church, Belgrade, year 1628, Bulgarian origin⁴³); Adjar (MS 326, National Library, Sofia, 17th–18th c., Bulgarian origin);
- d) Copy of Novaković (MS 273, National Library, Belgrade, destroyed in World War II, 16th c., Serbian origin); copy of Polivka (MS IX. H. 16, National Museum, Prague, 1646, Serbian origin); copy of Bogišić (MS 2a, Archive in Cavtat, 16th–17th c.).
- e) Traces of a South Slavic archetype can be found in a Ruthenian copy in MS 4713, made by father Theodore from the village of Dubivci, Institute for Literature – Kiiv, 16th–17th c., identified and published by Ivan Franko,⁴⁴ and another copy of Russian origin, MSS 229 (Q. XVII. 82), Tolstoy collection, Russian National Library, St. Petersburg, year 1602, identified and published by N. Tikhonravov.

This synopsis of the contents of MS 2a is significant for the history of apocrypha in the Balkans and their reception in different literary centers.

Other interesting Slavic manuscripts in the Bogišić collection are:

- 1) Story of the Handsome Joseph (fragment), № 104a, paper, 4 paper folia, 10 × 145 mm, Serbian orthography, semiuncial, 17th century.
- 2) Life of St. Paraskeve the holy martyr, № 19b, paper, 9 paper folia, 10 × 145 mm, Serbian orthography (incorporated in a prayer book), irregular semiuncial with cursive elements, 17th century.
- 3) The Gospel of Nicodemus, № 94, paper, 210 × 315 mm, 6 folia, regular semi-uncial revealing the traces of a Middle Bulgarian protograph.
- 4) Questions and answers, № 104c, paper, 10 × 135 mm, 8 folia, late 18th c.
- 5) Bogišić miscellany (*Carostavnik*) from the middle of the 16th century, 255 folia. Contents: Extracts of History by Joannes Zonaras; Story of the Discovery of the Holy Cross; Fragments of Cosmography and Geography; Interpretation of the liturgy and the order of the clergy; Interpretation of the Song of Songs; Life of Stefan Lazarević; Life of the Blessed Virgin Mary by Epiphanius of Salamis; Family tree of Serbian rulers; Life of St. Simeon

⁴² The copy from Panagyurishte has also been translated into Modern Bulgarian and has been commented on: Апокрифи 1981, 173–176, 380–381.

⁴³ This copy was not mentioned by A. De Santos Otero; the miscellany is described: Милтенова 1986a, 114–125.

⁴⁴ Франко 1898, 196–200.

of Serbia; Anti-Muslim treatise. This miscellany is important because it contains works of Constantine of Kostenets and his translations. The miscellany is well-known in the Palaeoslavica studies: Ivan Dujčev published the Fragments of Cosmography and Geography⁴⁵ and the Interpretation of the Song of Songs was analyzed by Margaret Dimitrova.⁴⁶

It is necessary to continue the detailed study of Baltazar Bogišić's collection as this may help discover manuscript fragments inserted into old printed books when they were rebound at some point in the past.

⁴⁵ Novaković 1884, 41–56; Кристанов, Дуйчев 1954, 336–371.

⁴⁶ Димитрова 2012.

REFERENCES

- Апокрифи 1981: *Стара българска литература*, 1, Апокрифи. Съст. и ред. Д. Петканова, София 1981.
- Бартикян 1957: Р. Бартикян, *Легендарное происхождение павликианцев по одной древне-болгарской рукописи*, Известия АН Арменской ССР. Общественные науки, Ереван 1957, 72–93.
- Богдановић 1982: Д. Богдановић, *Инвенѝар ћирилских рукописа у Јућославији (XI–XVII века)*, Београд 1982, 38 (№ 356).
- Димитрова 2012: М. Димитрова, *Тълкувания на Песен на песните в ръкопис 2/24 от Рилската света обител*, София 2012.
- Загребин 1979: В. М. Загребин, *О происхождении и судьбе некоторых славянских палимпсестов Синая*, Из истории рукописных и старопечатных собраний, Ленинград 1979, 61–80.
- Иванов 1922: Й. Иванов, *Произход на павликианите според два български ръкописа*, Списание на БАН 24 (1922) 20–31; Избрани произведения, I, София 1982, 111–123.
- Иванов 1925: Й. Иванов, *Богомилски книги и легенди*, София 1925, 249–253.
- Иларий, Арсений 1879: Иларий иеромонах, Арсений иеромонах, *Описание славянских рукописей библиотеки Свято-Троицкой Сергиевой лавры*, I–III, Москва 1879.
- История 2009: *История на българската средновековна литература*, София 2009.
- Кристанов, Дуйчев 1954: Ц. Кристанов, И. Дуйчев, *Естествознанието в Средновековна България*. Сб. от истор. извори, София 1954, 336–371.
- Марр 1906: Н. Я. Марр, *Аркаун, монгольское название христиан в связи с вопросом об армянах-халкедонитах*, Византийский временник 12 (1906) 1–68.
- Милтенов 2004: Я. Милтенов, *Апокрифният апокалипсис на Йоан Богослов – анализ на междутекстовите отношения*, *Palaeobulgarica* XXVIII/3 (2004) 85–102.
- Милтенов 2012: Я. Милтенов, *Синайский палимпсест – текстологические и языковые наблюдения*, Синайский кодекс и памятники древней христианской письменности: традиции и инновации в современных исследованиях. Труды Международной научной конференции „Синайский кодекс. Рукопись в современном информационном пространстве (Санкт-Петербург, 12–13 ноября 2009 года)”, Санкт-Петербург 2012, 98–115.
- Милтенова 1982: А. Милтенова, *Текстологически наблюдения върху два апокрифа (апокрифен цикъл за кръстното дърво, приписван на Григорий Богослов, и апокрифа за Адам и Ева)*, Старобългарска литература 11 (1982) 35–55.

- Милтенова 1986а: А. Милтенова, *Сборник със смесено съдържание, дело на етрополския книжовник йеромонах Даниил*, Старобългарска литература 19 (1986) 114–125.
- Милтенова 1986б: А. Милтенова, *Към методиката на изучаване на сборниците със смесено съдържание в старите южнославянски литератури*, *Studia slavica mediaevalia et humanistica*. Riccardo Picchio dicata, II, Roma 1986, 517–526.
- Милтенова 1997: А. Милтенова, *Разобличението на дявола-граматик. (Към историята на старобългарската легенда за произхода на павликяните)*. Човек и време. Сборник с научни изследвания в памет на Сабина Беляева, София 1997, 287–294.
- Милтенова 2004: А. Милтенова, *Erotapokriseis. Съчиненията от кратки въпроси и отговори в старобългарската литература*, София 2004.
- Милтенова 2015: А. Милтенова, *Отново за разказа за произхода на павликяните*. *Sudies in honour of Professor Pija Iliev, Bulgaria Mediaevalis* 6 (2015) 233–240.
- Милтенова 2016: А. Милтенова, *Апокрифи с богомилски и с анти-богомилски елементи: нови данни*, *Bulgaria Mediaevalis* 7 (2016) 145–165.
- Мошин 1961: В. Мошин, *Гирилски рукописи у манасѣиру Никољцу код Бијелој Поља*, *Историјски записи XVIII* (1961) 681–708.
- Мурадян 1968: П. Мурадян, *Древнегрузинский перевод Παρόπλια δογματικῆς Евφημια Ζιγавина*, *Марр и вопросы арменистики*, Ереван 1968, 296–305.
- Николаев 1951: В. Николаев, *Един феодален институт от XI в. в нашите земи със специално предназначение*, *Известия на Института за българска история* 1–2 (1951) 99–189.
- Пыпин 1862: А. Н. Пыпин, *Ложныя и отреченныя книги русской старины. Памятники старинной русской литературы*, вып. III, С. Петербург 1862, 86–88.
- Радченко 1907: К. Радченко, *Заметки о пергаменном сборнике № 139 (137) XIV века Венской Придворной библиотеки*, *Известия отделения русского языка и словесности Академии наук* 12/3 (1907) 196–198.
- Ружичић 1900: Н. Ружичић, *Сѣари срѣски рукописи у књижности Јуѳославенске академије у Зајреду*, *Споменик СКА* 38 (1900) 129–147.
- Сводный каталог 2002: *Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в России, странах СНГ и Балтии*. XIV век, вып. 1, Москва 2002.
- Станковић 1994: Р. Станковић, *Дайѣирање и водени знаци рукописних књиѣа манасѣира Никољца*, *Археографски прилози* 16 (1994) 141–306.
- Тихонравов 1863: Н. С. Тихонравов, *Памятники отреченной русской литературы*, т. 2, Москва 1863, 282–288.

- Франко 1898: Ив. Франко, *Апокрифи і легенди з українських рукописів*, II, У Львові 1898, 196–203.
- Христова et al. 1982: Б. Христова, Д. Караджова, А. Икономова, *Български ръкописи от XI до XVIII век запазени в България. Своден каталог*, I, София 1982.
- Цонев 1910: Б. Цонев, *Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София*, I, София 1910.
- Цонев 1913: Б. Цонев, *Кирилски ръкописи и старопечатни книги в Загреб*, Сборник на Българската академия на науките, 1, Клон историко-филологичен и фолклорен, София 1913.
- Яворский 1928: Ю. Яворский, *Легенда о происхождении павликян*, Сборник статей в честь акад. А. М. Соболевского (Сборник Отделения русского языка и словесности 101, № 3), Ленинград 1928, 503–507.
- Яцимирский 1913: А. П. Яцимирский, *К истории ложных молитв в южно-славянской письменности*, Известия отделения русского языка и словесности Академии наук 18/3 (1913) 93–97.
- Birkfellner 1975: G. Birkfellner, *Glagolitische und kyrillische Handschriften in Österreich*, Wien 1975.
- Bogišić 2004: V. Bogišić, *Izabrana djela*, I–IV, Beograd–Podgorica 2004.
- Miltenova 2007: A. Miltenova, *Reception of Parabiblical (Paratextual) Literature in Medieval Bulgaria (10th–14th cc.)*, *Biblia Slavorum Apocryphorum*, I, *Vetus Testamentum*. [Fundamenta Europaea, 4, z. VI/VII], Gniezno 2007, 9–20.
- Mošin 1954: V. Mošin, *Izvještaj o radu na uređenju Bogišićeva arhiva u Cavtatu*, *Ljetopis Jugoslavenske akademije* 59 (1954) 20–26.
- Mošin 1955: V. Mošin, *Ćirilski rukopisi Jugoslavenske akademije*, I, Zagreb 1955.
- Novaković 1884: S. Novaković, *Odlomci srednjevjekovne kosmografije i geografije*, *Starine XVI* (1884) 41–56.
- Novaković 1884: St. Novaković, *Apokrif o prepiranju Isusa Hrista sa djavolom*, *Starine XVI* (1884) 86–89.
- Polivka 1890: J. Polivka, *Opisi i izvodi iz nekoliko jugoslavenskih rukopisa u Pragu*, *Starine 22* (1890) 200–203.
- Pupovci 2004: S. Pupovci, *Valtazar Bogišić: život i djelo*, Podgorica 2004.
- Santos Otero 1981: A. de Santos Otero, *Die Handschriftliche Überlieferung der altslavischen Apokryphen*, II, Berlin – New York 1981, 156–160.
- Spomenica 1938/1940: Spomenica Valtazara Bogišića, *Dubrovnik 1938/1940*, 35 (Bogišić's autobiography).
- Strohal 1917: R. Strohal, *Stare hrvatske apokrifne priče i legende, sabrao iz starih hrvatskih glagolskih rukopisa od 14–18 vijeka R. S.*, Bjelovar 1917, 54–56.

- Štefanić 1969: V. Štefanić, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, 1, Zagreb 1969, 50–51.
- Turdeanu 1950: E. Turdeanu, *Apocryphes bogomiles et apocryphes pseudobogomiles*, *Revue de l'Histoire des religions* 138 (1950) 194–199.
- Vassiliev 1893: A. Vassiliev, *Anecdota graeco-byzantina*, I, Москва 1893.
- Vašica, Vajs 1957: J. Vašica, J. Vajs, *Soupis staroslovanských rukopisů Národního musea v Praze*, Praha 1957, 72–93.

Анисава Милтенова

ЈЕДАН НЕПРОУЧЕНИ РУКОПИС КОЈИ САДРЖИ АПОКРИФЕ
ИЗ ЗБИРКЕ ВАЛТАЗАРА БОГИШИЋА

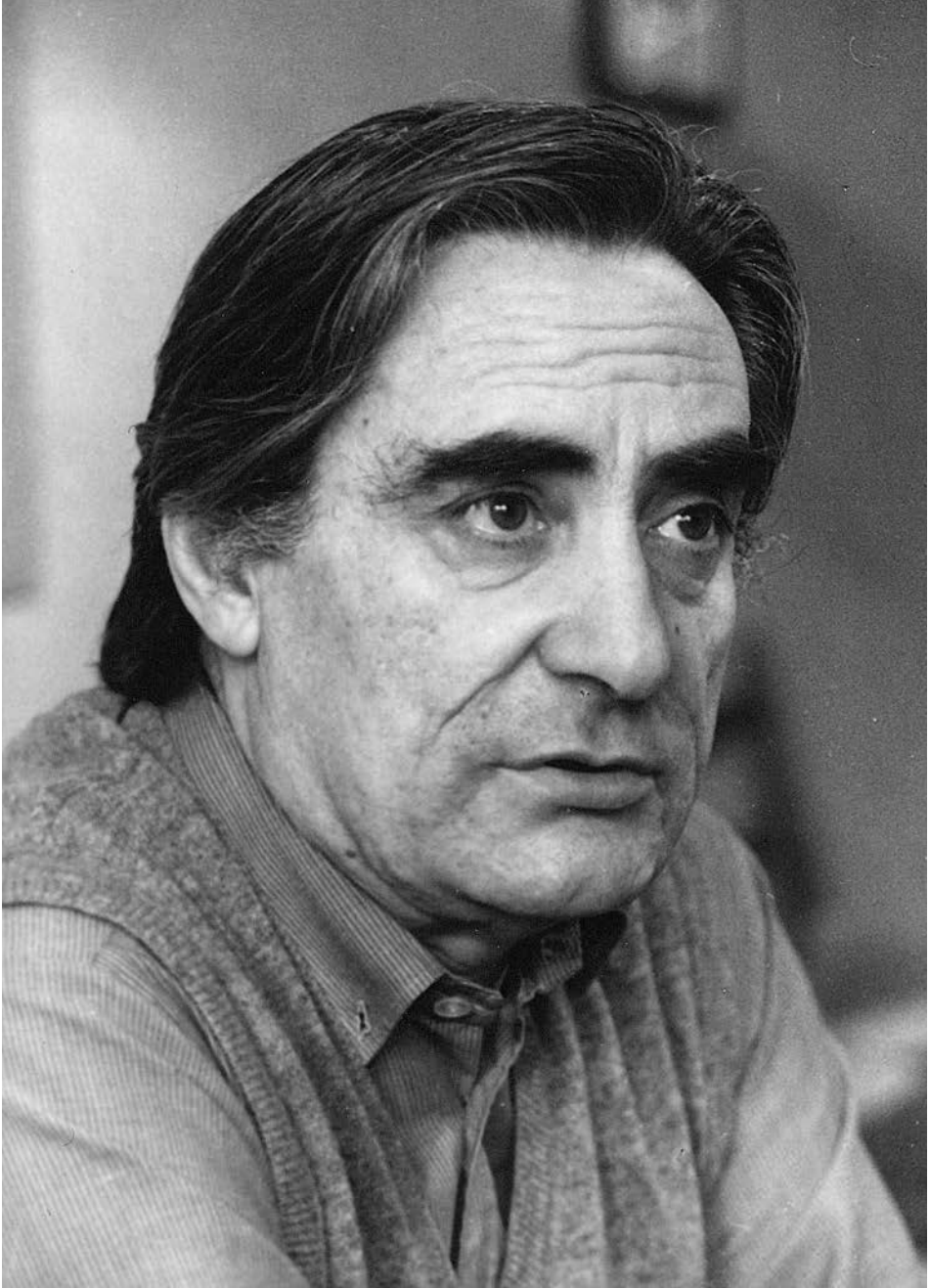
РЕЗИМЕ

Један од највреднијих доприноса професора Димитрија Богдановића јесте његов *Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI–XVII век)* (1982), као и његови описи регионалних збирки словенских рукописа на Балкану. Овај рад допуњује податке из инвентара, који се односе на словенске рукописе у Архиву Валтазара Богишића у Цавтату (Хрватска). У раду су изнети нови подаци о зборнику број 2а (20/15), датираном у XVI–XVII век; описан је његов састав, историјат текстова који улазе у његов састав. Рукопис је упоређен са другим сродним рукописима. Поседна пажња посвећена је Слову о пореклу павлићана – оригиналном делу бугарске књижевности, као и Спору између Господа нашег Исуса Христа и Антихриста (CANT 84; ВHG, 812f–g). Архив Валтазара Богишића је место у коме се чувају значајна дела балканског културног наслеђа, те је стога неопходно да проучавања његових збирки буду настављена.

ЛИКОВНИ ПРИЛОЗИ

Сл. 1. Димитрије Богдановић

Сл. 2. Димитрије Богдановић, децембар 1985.

Сл. 3. Слева надесно: Драган Недељковић, Дејан Медаковић,
јеромонах Хризостом (Столић), Димитрије Богдановић и непозната особа

Сл. 4. Слева надесно: Соња Богдановић (трећа), Димитрије Богдановић (четврти),
Фрањо Баришић (пети) на промоцији Каталога ћирилских рукописа манастира
Хиландара, САНУ, 1978.

Сл. 5. Здесна налево: Димитрије Богдановић, помоћник управника Народне библиотеке Милорад Најдановић, његова светост патријарх српски господин Герман, непосредно по отварању нове зграде Народне библиотеке (1973)

Сл. 6. Иво Андрић (други слева) у посети Археографском одељењу; слева надесно: Димитрије Богдановић (први), помоћник управника Народне библиотеке Милорад Најдановић (четврти) и манипулант у библиотеци Милан Јакшић (пети)

Сл. 7. Димитрије Богдановић (први слева) са Светозаром Радојчићем и супругом Соњом у Семинару за историју уметности Филозофског факултета

Сл. 8. Димитрије Богдановић (први слева) у Институту за историју уметности Филозофског факултета с Дејаном Медаковићем (у средини) и Радованом Самарцићем (здесна)

Сл. 9. Слева надесно: Димитрије Богдановић, Бранислав Црнчевић, Матија Бећковић, Дејан Медаковић, Душан Радовић и Стеван Раичковић на Светој Гори

Сл. 10. Димитрије Богдановић с колегама у Сентандреји: Стојан Вујичић (други слева), Динко Давидов (седи у средини), Сретен Петковић и Миодраг Јовановић (стоје здесна)

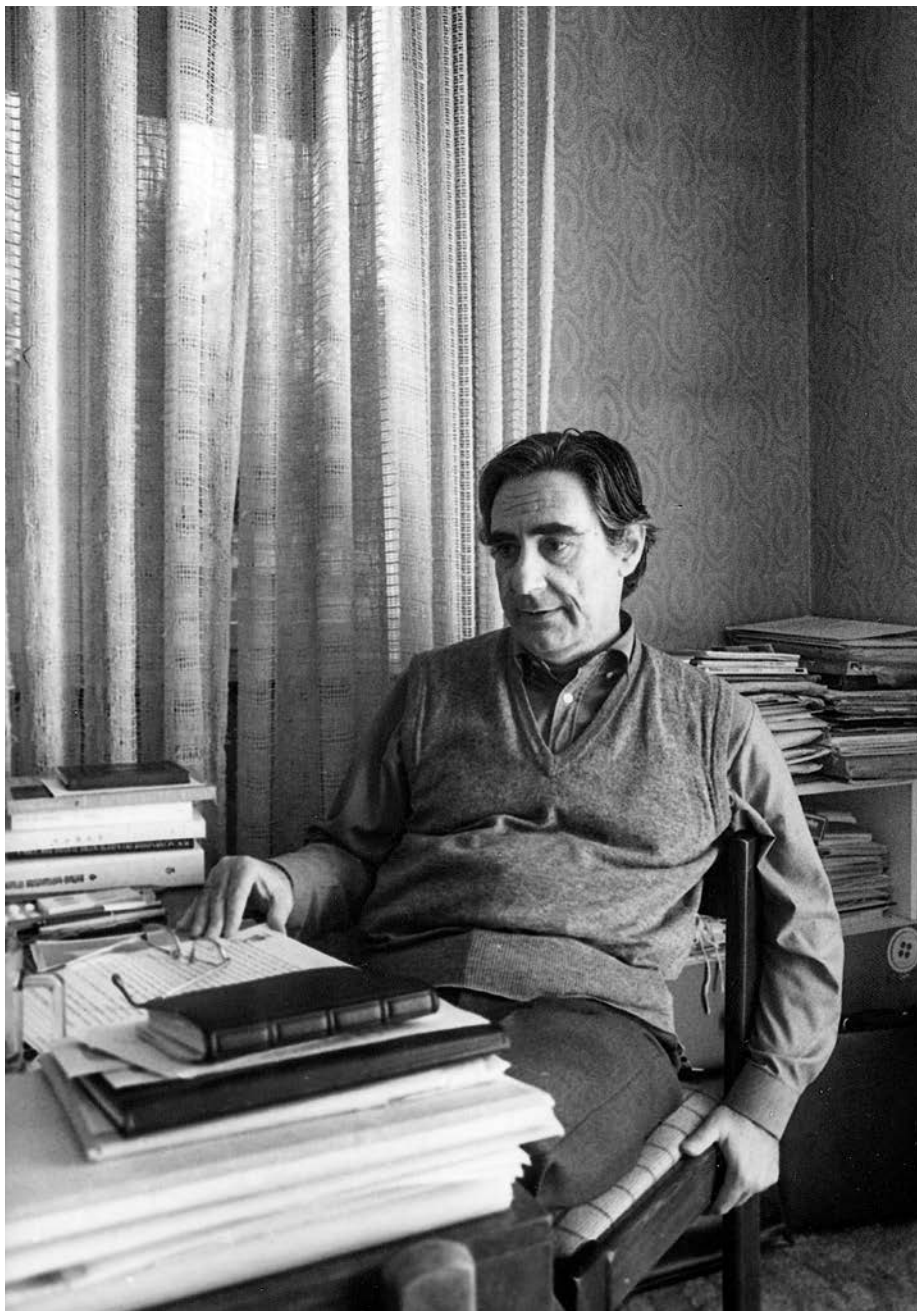

Сл. 11. Димитрије Богдановић с колегама у Раваници: Јованка Калић (прва слева),
Фрањо Баришић (трећи слева), Станислав Хафнер (пети), Радован Самарџић
(шести)

Сл. 12. Димитрије Богдановић с Димитријем Стефановићем у Великој Ремети

Сл. 13. Димитрије Богдановић држи предавање на Универзитету Колумбус (Охајо)

Сл. 14. Димитрије Богдановић у својој радној соби

IX F 70 (5 14)

Зборник ходошки

Ванф, IV + 188 + 3 ; 21,0 x 14,0 ; 16,5 x 8,5 ; 26 ;
 Чешки музеевски

Сб. 1	1 - 8	зан. н. 1, 8	
2	9 - 16	зан. н. 9	
3	17 - 24		
4	25 - 32		
5	33 - 40		
6	41 - 48		
7	49 - 56		
8	57 - 64		
9	65 - 72		
10	73 - 80		
11	81 - 88		
12	89 - 96		
13	97 - 104		
14	105 - 112		
15	113 - 120		
16	121 - 128	зан. н. 128	
17	129 - 136	зан. н. 129, опис. 139 , н. 131, опис. 135	
18	137 - 144	зан. н. 140	
19	145 - 152	зан. н. 146	
20	153 - 160		
21	161 - 169	опис. н. 163	
22	169 - 176	опис. н. 174	
23	177 - 184	зан. н. 181, 184	
24	185 - 188	зан. н. 185, 188 (отра жетт.)	

Не есторила нешто за
 ниво ходошки; он рачуна
 појави и симболика на нивоу

Аус. архив = VV

зам:

Брекет Браун. илук. до издвојених н. 8-9 Маџарна прекописување
 црква Карл. мост; и како четврт заједно до н. 9' оди гуи: (Тол. 10 1, 8 и 9
 ex libro, Compendium Syntagmatis Matthaei Vlastensis continens, sec. XVI clar-
 taceo in 4., Bibliotheca metropolitana Carlovicensis, transmissa sunt).

Ка н. 130 оди гуи. Маџ. црква: Fol. isthoc, hunc spectat, an ad finem
 Codicis, incertum.

Сл. 15. Опис Ходошког зборника (Народни музеј, Праг), радни материјал

Leraan, 26. / 1345
 71, 81, 89, 97, 108, 116, 118, 129, 130
 100' 141
 Leraan, 4. p. 32
 (130/324)

2; 16, 24, 29, 31, 32, 33, 35, 80, 85, 106, 113, 129, 130, 139

Писку: скуптаван за зуп - абвуги (Омилугов),

Пурманеши, 141 н. (последно, 141, само уздан);
 25, 5 x 19, 0; 20, 0 x 14, 0; (33, 31, 32, 32, 27, 28)

Купо конвентуа. Пурманеши.
 Остале свештенике бити делом професионалне, месеца (?)

16. 1 1-8 1812
 2 9-16
 3 17-24
 4 25-32
 5 33-40
 6 41-48
 7 49-54
 8 55-62
 9 63-69
 10 70-77
 11 78-85
 12 86-93
 13 94-101
 14 102-109
 15 110-117
 16 118-125
 17 126-133
 18 134-141

1. 14 месеца утима ладонан
 Недостује зело свештенике
 1 36 рача проф. месеца
 1. 141 само уздан
 1. 24 пореме месеца (Зубованко се јавио!)

(6) ✓
 (7) ✓

1 x 0 = 0
 1 x 6 = 6
 1 x 7 = 7
 16 x 8 = 128
 (141) ✓

Лоције, ознаке словном не слању се са Лиш.
 због св. (?) која недостује!

14. 8 91. итс.

Сл. 16. Опис рукописа бр. 32 из збирке манастира Дечана, радни материјал

- (узне редослед)
- К 111) Синтагма Маврије Влашковић, срп., XIV в. Ђакуп, 294 л. 290 x 225 мм. ²¹⁰ Записи.
- К 112) Синтагма Маврије Влашковић, срп., XVI в. Ђакуп, 160 л. 320 x 245 мм.
- Манастирски списак (с. Гарашиновић)
- К 113) Капош Матавић, срп., XIV в. Београд-Шенић, 133 л. 230 x 155 мм. Записи.
- К 114) Манастир, срп., крај XIV - пр. XV в. Ђакуп, 236 л. 255 x 175 мм. Записи.
- Завеса (са списком) као 108
- К 115) Манастир, срп., крај XIV - пр. XV в. Ђакуп, 267 л. 220 x 145 мм. Записи.
- К 116) Завоник, срп., Жив. Генадија, XVI - XVII в. Ђакуп, 161 л. 210 x 145 мм. Записи.
- К 117) Манастир, срп., XV в. Ђакуп, 161 л. 210 x 130 мм. Записи. ¹⁴⁰

Сл. 17. Радни материјал из 1977. године за Инвентар ћирилских рукописа у Југославији (XI-XVII века)

а¹ 111-118

в¹ 119-126

119-125, 126
меди
корич

Копирање и
запаљење

ПАЗИ: у рукопису је срп-
ским копирачуцима да иза-
ибе копирне неправилности,
познате копирачуцима, професи-
оналним списаницима и професионалним
мајсторима (који су имали већеште
вештаче на припадностима својим?),
може да се види да је највише
оштећено на српским језику
(српски, мађарски, који је према
копирању, копирачуцима!)

Копирање копирачуцима:
у српским списаницима се разликује,
српски и на српским списаницима на-
справе. Захваљујући српским и 1733
на н. 126 је сада да копирачуцима
копирачуцима; српски се списаницима
српски списаницима и мање српски списаницима
копирачуцима, српски списаницима!
да списаницима иже копирачуцима,
копирачуцима да списаницима
на српским списаницима копирачуцима
копирачуцима и српским списаницима;
копирачуцима, копирачуцима, копи-
рачуцима, копирачуцима и српским
и српским!

Српски

н. 1 [Српски списаницима, 30. н. 1.]
копирачуцима српским списаницима на српским
копирачуцима: и српским списаницима. српским списаницима
ти списаницима српским списаницима, и српским списаницима
копирачуцима српским списаницима. мо-

Сл. 18. Археографски опис српског рукописа бр. 267 Народне библиотеке „Св. Кирил и Методиј“ у Софији (1983)

САДРЖАЈ

Уводна реч	7
ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ И РУКОПИСНО НАСЛЕЂЕ	11
Мирјана Бошков	
Тропар и кондак кијевском кнезу Владимиру у рукопису Данила Крпца	13
MIRJANA BOŠKOV	
A TROPARION AND A KONTAKION DEDICATED TO THE KIEVAN PRINCE VLADIMIR IN THE MANUSCRIPT OF DANIL KRPAС	33
Зорица Витић	
„Слово о житију светог Антонија“ Гаврила Тројичанина	35
ZORICA VITIĆ	
“THE SERMON ABOUT THE LIFE OF ST. ANTHONY” BY GAVRILO TROJICANIN	45
Јасмина Грковић-Мејџор	
ЧУДО, ДНЕЋ И ДНЕО У СТАРОСЛОВЕНСКОМ ЈЕЗИКУ	55
JASMINA GRKOVIĆ-MAJOR	
ЧУДО, ДНЕЋ AND ДНЕО IN OLD CHURCH SLAVONIC	66
Аксинија Джурова, Диљана Радославова	
Новооткрити фрагменти од Ловешкиа Дамаскин: Предварителни бележки	67
AxINIJA DŽUROVA, DI LJANA RADOSLAVOVA	
NEW-FOUND FRAGMENTS FROM THE LOVECH DAMASKIN: PRELIMINARY NOTES	83
Климентина Иванова	
Панигирик № 282 од Библиотека на Србјската патриаршија в контекста на Балканската кирилска книжнина	93
KLIMENTINA IVANOVA	
THE BOOK OF PANEGYRICS AT THE LIBRARY OF THE SERBIAN PATRIARCHATE IN THE CONTEXT OF THE BALKAN CYRILLIC LITERATURE	122

ТОМИСЛАВ ЈОВАНОВИЋ БИБЛИЈСКА И АПОКРИФНА ПОДЛОГА ПРОЛОШКОГ ЖИТИЈА СВЕТОГ ПРОРОКА ЈЕРЕМИЈЕ	123
TOMISLAV JOVANOVIĆ BIBLICAL AND APOCRYPHAL PATTERNS OF THE PROLOGUE VITA OF THE HOLY PROPHET JEREMIAH	142
Јанис Какридис по, последн, последоаџтнџ: ОТ «МЕТАФИЗИКИ ПРЕДЛОГОВ» К ИСТОРИЧЕСКОЙ ГРАММАТИКЕ	149
YANNIS KAKRIDIS по, последн, последоаџтнџ: FROM THE "METAPHYSICS OF PREPOSITIONS" TOWARDS HISTORICAL GRAMMAR	163
МИРОСЛАВ А. ЛАЗИЋ ОД БОЖИДАРА ВУКОВИЋА ДО ДИОНИЗИЈА ДЕЛА ВЕКИЈЕ: ИДЕНТИТЕТ И ПСЕВДОНИМ У КУЛТУРИ РАНОГ МОДЕРНОГ ДОБА	165
MIROSLAV A. LAZIĆ FROM BOŽIDAR VUKOVIĆ TO DIONISIO DELLA VECCHIA: THE IDENTITY AND PSEUDONYM IN EARLY MODERN CULTURE	185
КАТАРИНА МАНО-ЗИСИ НЕПОЗНАТИ ПРЕПИС СЛУЖБЕ СВЕТОМ КНЕЗУ ЛАЗАРУ И СЛОВА О КНЕЗУ ЛАЗАРУ ИЗ ТРЕЋЕ ДЕЦЕНИЈЕ XV ВЕКА	187
KATARINA MANO-ZISI AN UNKNOWN COPY OF THE SERVICE TO HOLY PRINCE LAZAR AND THE NARRATION ON PRINCE LAZAR FROM THE THIRD DECADE OF THE 15 TH CENTURY	201
АНИСАВА МИЛТЕНОВА АН УНЕКСПЛОРЕД МАНУСКРИПТ ВИТН АПОКРИФА ИН ТЕ КОЛЛЕКЦИОН ОФ ВАЛТАЗАР БОГИШИЋ	211
АНИСАВА МИЛТЕНОВА ЈЕДАН НЕПРОУЧЕНИ РУКОПИС КОЈИ САДРЖИ АПОКРИФЕ ИЗ ЗБИРКЕ ВАЛТАЗАРА БОГИШИЋА	226
АЛЕКСАНДАР НАУМОВ ТЕОЛОГИЈА У СПИСИМА ЂУРЂА ЦРНОЈЕВИЋА И БОЖИДАРА ВУКОВИЋА	227
ALEKSANDER NAUMOW THEOLOGY IN THE WRITINGS OF ĐURAĐ CRNOJEVIĆ AND BOŽIDAR VUKOVIĆ	238

<p>ЉИЉАНА И. ПУЗОВИЋ ПРИКУПЉАЊЕ ПИСАНИЈЕ ПРЕМА КАТАСТИХУ МАНАСТИРА ХИЛАНДАРА (БР. 521): ПРИЛОГ ИСТОРИЈИ СРПСКЕ ЦРКВЕ И НАРОДА КРАЈЕМ XVII И ПОЧЕТКОМ XVIII ВЕКА</p>	239
<p>LJILJANA I. PUZOVIĆ PIOUS DONATIONS (PISANIJA), ACCORDING TO THE KATASTICH OF THE HILANDAR MONASTERY (№ 521): A CONTRIBUTION TO THE HISTORY OF THE SERBS AND THE EASTERN ORTHODOX CHURCH IN THE LATE 17TH AND THE EARLY 18TH CENTURY</p>	263
<p>ЈОХАНЕС РАЈНХАРТ СЛОВО (ПСЕУДО-)НЕКТАРИЈА ЦАРИГРАДСКОГ „IN THEODORUM MARTYREM“ (СРГ 4300; ВНГ 1768) У СРПСКОСЛОВЕНСКОМ ПРЕВОДУ</p>	265
<p>JOHANNES REINHART THE SERMON OF (PSEUDO-)NECTARIUS OF CONSTANTINOPLE “IN THEODORUM MARTYREM” (СРГ 4300; ВНГ 1768) IN A SERBIAN CHURCH SLAVONIC TRANSLATION</p>	285
<p>НАТАЛИЈА В. РАМАЗАНОВА СЕРБСКЕ СВЯТИТЕЛИ САВВА И АРСЕНИЈ В РУССКИХ ПЕВЧЕСКИХ РУКОПИСЯХ</p>	287
<p>NATALIA V. RAMAZANOVA SERBIAN SAINTS SAVA AND ARSENJE IN RUSSIAN CHANT COLLECTIONS</p>	297
<p>ВИКТОР САВИЋ ПРЕПИС КАРЕЈСКОГ ТИПИКА ИЗ XVI ВЕКА (АХС 134/135)</p>	299
<p>VIKTOR SAVIĆ A 16TH-CENTURY MANUSCRIPT COPY OF THE TYPIKON OF KARYES (АНС 134/135)</p>	322
<p>ЈОВАНА СТАНОЈЛОВИЋ ОРНАМЕНТИКА РУКОПИСНИХ КЊИГА МОНАХА РОМАНА (ДРУГА ЧЕТВРТИНА XIV ВЕКА)</p>	325
<p>JOVANA STANOJLOVIĆ ORNAMENTATION IN THE MANUSCRIPTS WRITTEN BY THE MONK ROMAN (THE SECOND HALF OF THE 14TH CENTURY)</p>	344
<p>JAN STRADOMSKI DWIE NIETYPOWE REDAKCJE KORMCZEJ ŚW. SAWY W ZBIORACH RĘKOPISÓW CERKIEWNYCH W POLSCE</p>	357

JAN STRADOMSKI TWO COPIES OF AN ATYPICAL RECENSION OF THE NOMOCANON OF SAINT SAVA (KRMČIJA) IN RELIGIOUS MANUSCRIPT COLLECTIONS IN POLAND	373
ТАТЈАНА СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ Хиландар 608 (МИНЕЈ ЗА ДЕЦЕМБАР) – ВЕСНИК ПРОМЕНА У ЛИТУРГИЈСКОМ ЖИВОТУ СРЕДЊОВЕКОВНЕ СРБИЈЕ	375
TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ HILANDAR № 608 (DECEMBER MENAION): THE HERALD OF CHANGE IN THE LITURGICAL LIFE OF MEDIEVAL SERBIA	397
ЈАНИС ТАРНАНИДИС Слика српске списатељске и духовне делатности у XIII и XIV веку која се јавља у синајским словенским рукописима пронађеним 1975. године	399
YANNIS TARNANIDIS THE IMAGE OF SERBIAN LITTERARY AND SPIRITUAL ACTIVITY IN THE 13 TH AND 14 TH CENTURIES AS REFLECTED IN SLAVIC MANUSCRIPTS FOUND IN 1975 IN THE MOUNT SINAI	410
СЕРГЕЈ Ю. ТЕМЧИН Образ св. Вассиана Константинопольского как модель развития культа св. Прохора Пшинского: гимнография и агиография	411
SERGEY Y. TEMCHIN THE IMAGE OF BASSIANOS OF CONSTANTINOPLE AS THE MODEL FOR THE DEVELOPMENT OF THE CULT OF ST. PROHOR OF RČINJA: HYMNOGRAPHY AND HAGIOGRAPHY	425
БРАНИСЛАВ ТОДИЋ О једном месту у повељи Стефана Немањића Хиландару	427
BRANISLAV TODIĆ ON ONE PASSAGE IN THE CHARTER OF STEFAN NEMANJIĆ FOR HILANDAR	435
МАРИНА В. ЧИСТЯКОВА О јужнословјанских преводима Стишног пролога	437
MARINA V. CHISTYAKOVA SOUTH SLAVIC TRANSLATIONS OF THE VERSE PROLOGUE	455

СЕЃАЊА	457
ВЛАДЕТА ЈЕРОТИЋ ДИМИТРИЈЕ БОГДАНОВИЋ – У МОМЕ СЕЃАЊУ	459
КРАСИМИР СТАНЧЕВ С ДИМИТРИЕ БОГДАНОВИЧ В КОМИСИЈАТА ЗА РЃКОПИСИ НА СИВАЛ	463
ДИМИТРИЈЕ СТЕФАНОВИЋ СЛУЖБА ПРЕСВЕТОЈ БОГОРОДИЦИ У ЧАСТ И СПОМЕН ЧУДОТВОРНЕ ЈОЈ ИКОНЕ ВЕЛИКОРЕМЕТСКЕ: ОСВРТ НА ПРЕВОД АКАДЕМИКА ДИМИТРИЈА БОГДАНОВИЋА	469
ЛИКОВНИ ПРИЛОЗИ	473

SCALA PARADISI
АКАДЕМИКУ ДИМИТРИЈУ БОГДАНОВИЋУ У СПОМЕН
1986–2016

СЛОВЕНСКИ И СРПСКИ СРЕДЊИ ВЕК
Књига 1

Уредник серије
Јасмина Грковић-Мејџор

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Технички уредник серије
Виктор Савић

Обрада ликовних прилога, слог и прелом
Мирослав Лазић

Тираж
400 примерака

Штампа и повез
Службени гласник, Београд

© Српска академија наука и уметности
2018

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

811.163.1(082)

091=16(082)

SCALA paradisi. Академику Димитрију Богдановићу у спомен : 1986–2016 : примљено на VI скупу Одељења језика и књижевности, од 26. јуна 2018. године, на основу реферата академика Јасмине Грковић-Мејдор и иностраног члана Анатолија Аркадјевича Турилова / уредници Анатолиј Аркадјевич Турилов ... [и др.]. – Београд : САНУ, 2018 (Београд : Службени гласник). – 487 стр. : илустр. ; 24 см. – (Словенски и српски средњи век / Српска академија наука и уметности. Одељење језика и књижевности, Старословенски одбор ; књ. 1)

На спор. насл. стр.: Scala paradisi. Scripta in memoriam Demetrii Bogdanović viri academici : 1986–2016. – Радови на више језика. – Тираж 400. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз сваки рад. – Резимеи на енгл. или срп. језику.

ISBN 978-86-7025-802-0

а) Старословенски језик – Зборници

б) Словенски рукописи – Зборници

COBISS.SR-ID 271614988